

Олександр Михайлович МОМОТ

кандидат економічних наук,
доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
E-mail: o.m.momot@gmail.com

**ДИЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ**

Момот, О. М. Дилеми теоретичної концептуалізації транснаціонального банківського капіталу [Текст] / Олександр Михайлович Момот // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 26. – № 1. – С. 77-82. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті висвітлено результати критичного аналізу ресурсного, структурного та функціонального підходів до трактування поняття банківського капіталу. На основі систематизації поглядів вчених-економістів на сутність банківського капіталу та врахування специфічних особливостей функціонування капіталу транснаціональних банків сформовано теоретичний концепт поняття «транснаціональний банківський капітал».

Мета. Метою наукового дослідження є формування теоретичного концепту поняття «транснаціональний банківський капітал».

Результати. У статті доведено необхідність дослідження концептуальних підходів до визначення поняття «банківський капітал» та на цій підставі - формування теоретичного концепту транснаціонального банківського капіталу. Виокремлено та критично проаналізовано три концептуальних підходи до трактування банківського капіталу: ресурсний, структурний та функціональний. На основі врахування специфічних особливостей функціонування капіталу транснаціональних банків сформовано теоретичний концепт транснаціонального банківського капіталу, що дозволяє всебічно розглянути та більш повно розкрити сутність цього поняття.

Ключові слова: банківський капітал; банківські ресурси; структура банківського капіталу; функції банківського капіталу; транснаціональний банківський капітал.

Oleksandr Mykolayovych MOMOT

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Finance and Banking,
Higher Education Institution of Ukoopspilka
«Poltava University of Economics and Trade»
E-mail: o.m.momot@gmail.com

**DILEMMAS OF THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF
TRANSNATIONAL BANKING CAPITAL**

Abstract

Introduction. The results of a critical analysis of resource, structural and functional approaches to the interpretation of the concept of bank capital are shown in the article. On the basis of the systematization of views of economists as for the nature of bank capital and consideration of the specific characteristics of functioning of transnational capital of banks it is formed the theoretical concept of the term "transnational bank capital".

Purpose. The aim of the research is to develop a theoretical concept of the term "transnational bank capital".

Results. In the article the necessity of research of conceptual approaches to the definition of "bank capital" has been proved. On this basis the theoretical concept of transnational banking capital has been formed. Three conceptual

© Олександр Михайлович Момот, 2016

approaches to the treatment of bank capital (resources, structural and functional approaches) have been allocated and critically analysed. On the basis of the specific features of the functioning of transnational capital of banks the theoretical concept of transnational banking capital has been formed. It has allowed to perform comprehensive review and to reveal the essence of this concept more carefully.

Keywords: bank capital; bank ing resources; structure of bank capital; functions of bank capital; transnational bank capital.

JEL classification: G15, G24

Вступ

Основи функціонування транснаціонального банківського капіталу розглядали у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід відзначити роботи українських науковців М. Д. Алексеєнко, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, Т. С. Смовженко, В. С. Стельмаха, праці закордонних дослідників В. І. Колеснікова, Л. П. Кролівецької, Р. Коттера, Е. Ріда, П. Роуза, Д. Ф. Сінкі та інших. Слід зазначити, що науковий дискурс відносно концептуального розуміння сутності транснаціонального банківського капіталу залишається незавершеним, адже теорія банківського капіталу з моменту свого формування характеризується наявністю внутрішніх протиріч, які впливають на її розвиток і сучасний стан. Насамперед ці протиріччя стосуються моментів, пов'язаних з невизначеністю в концептуалізації поняття «банківський капітал». Теоретичні моделі, які змістовно описують специфіку транснаціонального банківського капіталу, здебільшого є аспектними, тобто акцентують увагу дослідників на значенні окремих фактів функціонування банківського капіталу, залежно від предмета і об'єкта дослідження, що призводить до внутрішньої суперечливості різних підходів. У зв'язку з цим вітчизняні та зарубіжні дослідники банківського капіталу дотепер не прийшли до єдиного підходу в його тлумаченні, процес формування концепції транснаціонального банківського капіталу триває. Усе це робить дослідження теоретичних основ транснаціонального банківського капіталу актуальним науковим завданням.

Мета та завдання статті

Метою статті є формування теоретичного концепту поняття «транснаціональний банківський капітал». Досягнення вказаної мети можливе за умови вирішення завдань: критичного аналізу та узагальнення концептуальних підходів до трактування економічного змісту банківського капіталу та на цій основі встановлення сутнісного наповнення поняття «транснаціональний банківський капітал».

Виклад основного матеріалу дослідження

Теоретичні основи сучасних досліджень банківського капіталу складають три основні підходи до розуміння цього феномену, які умовно можна назвати «ресурсним», «структурним» і «функціональним».

Лейтмотив ресурсного підходу полягає в тому, що банківський капітал є грошовим капіталом, залученим банком з різних джерел, що використовується для проведення банківських операцій та утворює фінансові ресурси банку [1]. З нашої точки зору, з таким підходом не можна погодитись у повному обсязі. Так капітал (в перекладі з німецької – kapital і латинської – capitalis) означає ресурси, що приносять дохід [2]. Тобто, ресурси можуть бути розглянуті в якості економічної сутності капіталу лише в тому випадку, коли вони приносять власнику дохід і відшкодовують свою первісну вартість. За цією логікою, якщо капітал є самозростаючою вартістю, то тоді активи, які приносять дохід, також варто розглядати як банківський капітал.

Таку позицію підтримує М. Алексеєнко [3, с. 31], який вважає, що банківський капітал є грошовими коштами та вираженою у грошовій формі частиною матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою отримання прибутку. Також А. Загородний та Г. Вознюк [4, с. 46] ототожнюють банківський капітал з сукупністю коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших операцій. Зазначені дослідники фіксують важливий для розвитку теорії банківського капіталу момент, який окреслює принципову відмінність між банківськими ресурсами й банківським капіталом: у будь-який момент часу банківські ресурси більші, ніж величина банківського капіталу, або дорівнюють йому (рівність означає, що всі наявні ресурси перебувають в обороті банку з метою отримання прибутку) [3, с. 30].

Прихильники структурного підходу висловлюють досить полярні думки стосовно складу банківського капіталу. Так Г. М. Белоглазова [5] під «капіталом банку» має на увазі його статутний капітал, а Л. Примостка [6, с. 79] – власні кошти акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик з метою отримання доходів. Погоджуючись з тим, що капітал банку містить кошти (здебільшого в грошовому вигляді), необхідні для створення банку на початку його функціонування, які поповнюються

в процесі розвитку банку і задовольняють вимоги регулятора за абсолютним розміром капіталу і ступенем його достатності з урахуванням ризиків сформованих активів і якості самого капіталу, водночас зауважимо, що власний капітал банку (рівний сумі акціонерного і резервного капіталу) є частиною банківського капіталу, вкладеною власниками (акціонерами) банку. Адже за своїм розміром власні кошти банку та його капітал нерівнозначні. Частина фондів і резервів банку не враховуються при розрахунку власного капіталу, оскільки створювані для мінімізації ризиків резерви банку мають перманентний характер і їх величина постійно змінюється. Також, поряд з джерелами власних коштів, таких, як акціонерний капітал і нерозподілений прибуток, які, як правило, формують капітал першого рівня, до складу капіталу банку входять і позикові кошти з характерними для них зобов'язаннями банку. Це насамперед привілейовані акції і субординовані кредити різного виду [7].

На думку Д. Розенберга, капітал у банківській сфері містить довгострокову заборгованість плюс акціонерний капітал власників банку [8]. З позиції В. Стельмаха [9, с. 65], банківський капітал складається з власного капіталу банку і залучених коштів. А. Мороз [10, с. 41] розкриває зміст банківського капіталу як фондів, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості підприємницької та господарської діяльності, а також прибуток поточного року і минулих років. І. А. Никонова та Р. М. Шамгунов дотримуються точки зору, згідно з якою капіталом банку є всі його джерела фінансування (всі пасиви) [11].

З таким підходом категорично не погоджується Джозеф Ф. Сінкі [12], який переконаний у тому, що «борг є борг, а капітал є капітал». Аргументація вченого заснована на тому, що не можна оголосити частину заборгованості капіталом. Капітал загалом складається з первинного і вторинного. Первинний капітал містить: акціонерний капітал (у тому числі резервний); безстрокові привілейовані акції; облігації, що надалі підлягають конвертації в акції і не дають права контролю пакетів акцій у консолідованих дочірніх компаніях; сертифікати на суму нетто-активів. Вторинний капітал містить: строкові привілейовані акції, другорядні короткострокові цінні папери і незабезпечені боргові зобов'язання.

Також звернемося до Міжнародних стандартів фінансової звітності, відповідно до яких капітал є часткою в активах банку, що залишається після вирахування всіх його зобов'язань.

Структуру банківського капіталу висвітлюють й так звані «Базельські угоди щодо капіталу». Так за «Базель I: Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу», банківський капітал містить два рівні: основний і додатковий, до складу якого входить субординована заборгованість.

У червні 2004 р. Базельським Комітетом з банківського нагляду була оприлюднена угода «Basel II: Міжнародні стандарти виміру капіталу», у якій виокремлено економічний капітал – капітал, необхідний для адекватного покриття ризиків, що ним приймаються. Також вводиться поняття «регулятивний капітал», що визнається органами нагляду як джерело покриття неочікуваних збитків та складається з акціонерного капіталу і нерозподіленого прибутку (капітал 1-го рівня, або основний капітал), і додаткового капіталу (капітал 2-го рівня, або «підлеглий» капітал). Банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на короткострокових субординованих запозиченнях, який за певних умов може використовуватися для дотримання мінімальних вимог до достатності капіталу (рис. 1).

У грудні 2010 року було опубліковано новий пакет міжнародних банківських нормативів, що отримав назву «Basel III: Міжнародний стандарт капіталу і ліквідності», який передбачає послідовне посилення мінімальних вимог до достатності капіталу банків. Поступовий перехід на нові стандарти розпочався в січні 2013 року і триватиме близько восьми років.

На противагу ресурсному й структурному підходам, функціональний підхід розглядає потенційний бік банкового капіталу, з урахуванням сукупності вигод від його застосування. Так сутність капіталу банку розкривається завдяки трьом його основним функціям: захисній, оперативній та регулювальній. При цьому пріоритетними є захисна і регулювальна функції капіталу банку [7].

Е. Рід та Р. Коттер характеризують функції банківського капіталу таким чином:

- захисна функція – забезпечує інтереси вкладників і зменшує ризик, на який наражається фонд гарантування вкладів і акціонери банку;
- оперативна функція – створює фінансову основу для операцій, що містить асигнування коштів в основні фонди і створення фінансового резерву на випадок непередбачених збитків;
- регулювальна функція – призводить до відповідності розміру капіталу вимогам мінімального капіталу, встановленого контролюючими органами при отриманні ліцензії на проведення банківських операцій, а також при здійсненні банківської діяльності [13].

Функції банківського капіталу виявляються в його здатності нейтралізувати кредитні ризики, поглинати можливі збитки, компенсувати втрати кредиторів і вкладників, що може бути виконано, вочевидь, за умови постійного нарощення капіталу. До того ж, на фоні підвищених ризиків банківської діяльності висувуються високі вимоги до якості капіталу банку, його здатності поглинати, пом'якшувати непередбачені наслідки реалізації ризиків, такі, як: різкі перебої фінансових потоків, істотні збитки та ін.

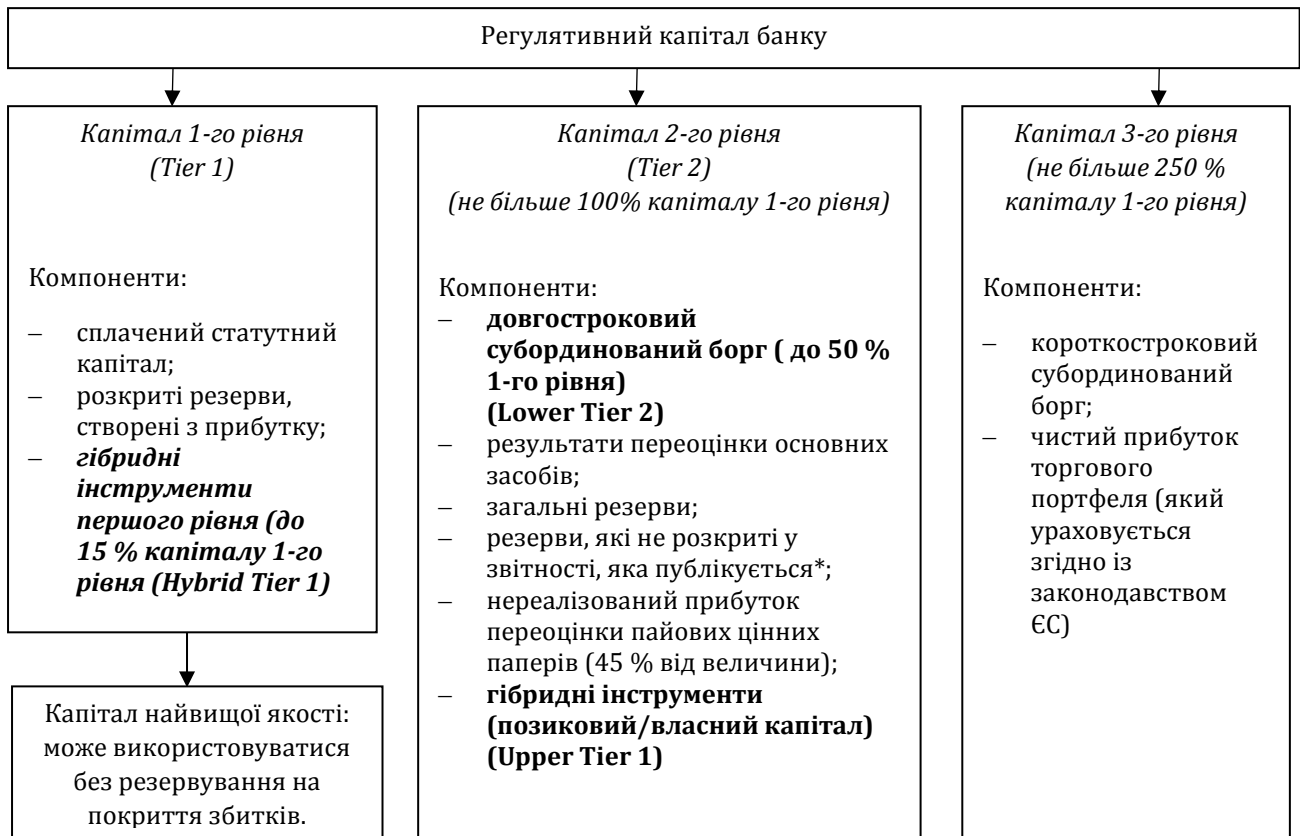

Рис. 1. Складові регулятивного капіталу банку згідно з «Базелем II»*

*За даними [13].

Слід зазначити, що вчені-економісти по-різному окреслюють коло функцій банківського капіталу. Так П. Роуз вказує на те, що капітал банку:

- слугує як «гроші на чорний день» для захисту банку від банкрутства, компенсує поточні втрати до вирішення керуючими проблем, що виникають;
- забезпечує кошти, необхідні для створення, організації та функціонування банку, залучення достатньої кількості депозитів;
- підтримує довіру клієнтів до банку і переконує кредиторів у його фінансовій спроможності. Для цього капітал повинен бути досить великим для забезпечення впевненості позичальників у тому, що банк здатен задовольнити їх потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживає спад;
- пропонує кошти для організаційного зростання та розробки нових послуг, програм і обладнання [14].

Регулювання стану капіталу відповідними інститутами є важливим інструментом обмеження ступеня ризику, якому може піддаватися банк, що підтримує довіру клієнтів і захищає систему гарантування депозитів від великих втрат.

Представлені функції банківського капіталу показують, що власний капітал є основою комерційної діяльності банку, забезпечують самостійність банку і гарантують його фінансову стійкість, є джерелом згладжування негативних наслідків різноманітних ризиків, які приймає банк.

До викладеного слід додати, що в економічній літературі розглядаються й інші специфічні функції капіталу:

- іміджева функція, пов'язана з величиною капіталу банку як показника іміджу;
- реєстраційна функція, пов'язана зі створенням банку і отриманням ліцензії на здійснення банківської діяльності;
- оціночна функція, заснована на визначенні вартості капіталу банку, наприклад, у процесі реорганізації банку [15].

Таким чином, власний капітал має визначальне значення для забезпечення стабільності і надійності банківського обслуговування.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, у теорії і практиці банківської справи існують різні точки зору на поняття «банківський капітал», наприклад, одні розуміють під капіталом сумарні пасиви банку (рівні активів), інші – власний капітал банку. Також економісти визначають «банківський капітал» як пасиви за вирахуванням короткострокових зобов'язань. Усе це має важливе значення для тлумачення дефініції транснаціонального банківського капіталу. Адже, зважаючи на те, що акції транснаціональних банків продаються на міжнародному ринку акцій, їх власниками є акціонери різних країн, транснаціональний банківський капітал є багатонаціональним. При цьому його національна приналежність визначається національною приналежністю контрольного пакета акцій, який є власністю тієї чи іншої організаційної структури транснаціонального банківського капіталу.

Звідси, транснаціональний банківський капітал є сукупністю власних та залучених транснаціональними банками грошових капіталів для виконання кредитно-розрахункових та інших операцій у різних країнах світу з метою отримання максимального прибутку, внаслідок чого відбувається переміщення значної частини активів банків за кордон, базування за межами країни банківських послуг, налагодження місцевих довгострокових зв'язків промислових компаній і банків однієї і тієї самої країни за кордоном, передача інформації, нових технологій, досвіду ведення банківської справи, що сприяє забезпеченню економічної стабільності банку, поглинанню можливих збитків і залученню економічної діяльності банку до процесів конвергенції національних економік.

Поглибленому розкриттю економічного змісту транснаціонального банківського капіталу сприятимуть подальші розвідки класифікації видів капіталу, функцій капіталу і форм їх вияву, напрямків оптимізації структури капіталу, джерел формування капіталу, ідентифікації факторів, що впливають на величину капіталу, визначення умов достатності капіталу, методик розрахунку величини капіталу тощо.

Список літератури

1. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. / Авт.-сост. Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
2. Современный словарь иностранных терминов и выражений / Авт.-сост. Е. С. Зенович. – М.: Олимп; ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. – 415 с.
3. Алексеенко, М. Д. Капітал банку питання теорії і практики : монографія / М. Д. Алексеенко. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
4. Загородній, А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – Львів: «Центр Європи», 1997. – 394 с.
5. Банковское дело: учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. проф. В. И. Колесникова, проф. Л. П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 464 с.
6. Примостка, Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник – 2-ге вид., доп. і перероб. / Л. О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
7. Бага, О. М. Перспективи запровадження міжнародних стандартів «Базель-III» для вітчизняних банків на основі міжнародного досвіду / О. М. Бага, В. А. Малахов // Траектория науки. Электронный научный журнал. – 2016. – № 4(9). – С. 2.37-2.45.
8. Розенберг, Д. М. Словарь банковских терминов. / Д. М. Розенберг. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 368 с.
9. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха та ін. – К.: Молодь, 2001. – 680 с.
10. Банківські операції: підручник – 2-ге вид., доп. і перероб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
11. Никонова, И. А. Стратегия и стоимость коммерческого банка / И. А. Никонова, Р. Н. Шамгунов. – М.: «Альпина Бизнес Букс», 2004. – 302 с.
12. Синки, Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках, пер. с англ. 4-го перераб. изд. / Под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – М.: Calallaxy, 1994. – 937 с.
13. Михаева, Н. Н. Преимущества и недостатки некоторых способов наращивания капитала коммерческих банков / Н. Н. Михаева // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2010. – № 13. – С. 23-27.
14. Фоменко, И. И. Ресурсы коммерческих банков: особенности формирования и управления на региональном рынке (на примере Оренбургской области): монография / И. И. Фоменко. – Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2005. – 305 с.
15. Кошель, Н. В. Собственные средства (капитал) банка как ключевой маркетинговый элемент / Н. В. Кошель // Международный научный журнал. – 2013. – № 5. – С. 5-12.

References

1. Rayzberg, B. A., Lozovskiy, L. Sh., Starodubtseva, E. B. (2007). *Sovremennyiy ekonomicheskii slovar*. Moscow: INFRA-M.
2. Zenovich, E. S. (1998). *Sovremennyiy slovar inostrannyih terminov i vyirazheniy*. Moscow: Olimp.
3. Aleksyeyenko, M. D. (2002). *Kapital banku pytannia teorii i praktyky*. Kyiv: KNEU.
4. Zahorodnii, A. H., Vozniuk, H. L., Smovzhenko, T. S. (1997). *Finansovyi slovnyk*. Lviv: Tsentri Yevropy.
5. Kolesnikova, V. I., Krolivetskaya, L. P. (1998). *Bankovskoe delo*. Moscow: Finansyi i statistika.
6. Prymostka, L. O. (2004). *Finansovyi menedzhment u banku*. Kyiv: KNEU.
7. Baha, O. M., Malakhov, V. A. (2016). Perspektivy zaprovadzhennia mizhnarodnykh standartiv «Bazel-III» dlia vitchyznianskykh bankiv na osnovi mizhnarodnoho dosvidu. *Traektoriya nauki. Elektronnyi nauchnyi zhurnal*, 4(9), 2.37-2.45.
8. Rozenberg, D. M. (1997). *Slovar bankovskih terminov*. Moscow: INFRA-M.
9. Stelmakh, V. S. (2001). *Entsyklopediia bankivskoi spravy Ukrainy*. Kyiv: Molod.
10. Moroz, A. M. (2002). *Bankivski operatsii*. Kyiv: KNEU.
11. Nikonova, I. A., Shamgunov, R.N. (2004). *Strategiya i stoimost kommercheskogo banka*. Moscow: Alpina Biznes Buks.
12. Dzhozef F. S. (1994). *Upravlenie finansami v kommercheskih bankah*. Moscow: Calallaxy.
13. Mihaeva, N. N. (2010) Preimuschestva i nedostatki nekotorykh sposobov naraschivaniya kapitala kommercheskih bankov. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, 13, 23-27.
14. Fomenko, I. I. (2005). *Resursyi kommercheskih bankov: osobennosti formirovaniya i upravleniya na regionalnom rynke (na primere Orenburgskoy oblasti)*. Orenburg: IPK GOU OGU.
15. Koshel, N. V. (2013). Sobstvennyie sredstva (kapital) banka kak klyuchevoy marketingovyy element. *Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal*, 5, 5-12.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2016 р.